

УДК 330.366.01(045)

Ярмоленко Ю.О.,

канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту
Академії праці, соціальних відносин і туризму ФПУ

Генезис поняття «сталий розвиток» та прояви концепції у сучасних умовах

У статті розглядається питання виникнення концепції «Сталого розвитку». Проведено аналіз генезису поняття та розглянуто його еволюцію в залежності від підходів до визначення. Охарактеризовано основні складові: економічна, соціальна, екологічна, які визначають реалізацію концепції. Окреслено проблеми сталого розвитку у сучасних реаліях. Досліджено питання становлення поняття «сталий розвиток» та його прояву на мікрорівні через категорію корпоративно-соціальною відповідальності.

Ключові слова: сталий розвиток, корпоративно-соціальна відповідальність, системний підхід, захист довкілля, соціальна справедливість, принципи сталого розвитку.

Постановка завдання. Стрімкий розвиток світової економіки, який зумовлений інноваційними розробками в усіх галузях, технологічними досягненнями та зміною пріоритетів у споживачів, вимагає відповідних оперативних змін у системі управління. Виклики та загрози світового господарства створюють передумови для розробки механізмів адаптації як окремих національних економік, так й світової економіки в цілому та зміни парадигми управління. Існування людства не обмежується лише реалізацією економічної складової, а науково-технічний прогрес (НТП) не може забезпечити гармонізацію розвитку суспільства без системних підходів та професійно і науково обґрунтованих механізмів регулювання світового розвитку. Питання сталого розвитку на засадах системності та процесу з урахуванням економічних, соціальних та екологічних складових у сучасних умовах є актуальним, як серед наукових кіл, так і серед підприємців, які вибудовують стратегії розвитку своїх підприємств на засадах відповідальності перед суспільством.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що наприкінці двадцятого століття людство опинилося у надзвичайно важкій ситуації. Стало очевидним, що парадигма суспільного розвитку, яка була панівною протягом останніх століть, в основі якої було споживацьке, безвідповідальне ставлення до природи і ресурсів як чогось даного назавжди і невичерпного - себе вичерпала. На противагу виникла парадигма сталого розвитку, яка включає в себе вимоги соціальної справедливості та відсутності расової й національної дискримінації захисту довкілля.

Серед українських науковців та практиків питання сталого розвитку стало предметом дослідження та обговорення, починаючи з 1992 року. Але в цілому вітчизняні вчені торкаються переважно окремих аспектів цієї складної проблеми. І все ж можна вирізнити досить ґрунтовні праці таких вчених, як Б. Буркинського, І. Горленко, С. Герасимова, Б. Данилишина, З. Герасимчука, П. Саблука, А. Колога, О. Майданника, В. Прадуна та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У основних документах концепції сталого розвитку та в науково-практичних дискусіях навколо неї досі не знайшлося місця спеціальному аналізу поняття сталого розвитку, як системи і процесу, що реалізується через економічні, соціальні та екологічні заходи на різних рівнях, одним з яких є корпоративно-соціальна відповідальність, як первинна ланка для практичної реалізації концепції в сучасних реаліях.

Метою статті є аналіз становлення концепції сталого розвитку у сучасних умовах. Визначення основних складових екологічної, економічної і соціальної діяльності у реалізації парадигми сталого розвитку через корпоративно-соціальну відповідальність.

Виклад основного матеріалу. Концепція сталого розвитку формувалася поступово. Їй передували наукові розробки у сфері охорони навколишнього середовища, які знайшли відображення у нормативних документах, що регламентували природокористування. Нас-

тупним важливим кроком слід виокремити дослідження Римського клубу, в рамках якого на чолі з А. Печчеї група науковців займалася питанням глобального моделювання, яке враховувало взаємозв'язки різних аспектів людського життя - економічного, культурного, політичного, морального, соціального. Це і заклало підвалини на системність і комплексність концепції.

Вчені приділяють окрему увагу концепціям сталого розвитку екотопії, антропоцентризму, екоцентризму, біоцентризму та ноосфери. Кожна з яких має своїх прихильників і опонентів, займає місце у процесі становлення сталого розвитку.

Одні з перших ґрунтовних досліджень стосувалися екологічної безпеки, розвитку навколишнього середовища і беруть свій початок у працях В. Вернадського та резолюціях конференцій, наукових доповідях ще у 80-х роках ХХ ст.[1]. Однією з подій, яка визначила зв'язок і вплив взаємозв'язаних між собою економічних, екологічних і соціальних проблем стала конференція Організації Об'єднаних Націй (ООН) з навколишнього середовища (Стокгольм, 1972 р.). В подальшому після 20 років плідної наукової праці у Ріо-де-Жанейро в 1992 році було прийнято Концепцію сталого розвитку. З того моменту набуло поширення визначення сталого розвитку - як розвитку, що задовільняє сучасні потреби суспільства, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовільняти свої власні потреби [13]. Здатність виправдати економічні, соціальні, екологічні очікування суспільства сьогодні і сприяння цьому процесу в майбутньому є реалізація сталого розвитку, яка на нашу думку, вдало реалізовується на рівні підприємства через корпоративно-соціальну відповідальність бізнесу.

Після конференції науковці активізували свої дослідження, у ході яких виникло достатньо різних дефініцій цього поняття. Зарубіжні та вітчизняні науковці займаються їх тлумаченням. Деякі з них поглиблюють свої дослідження, розглядаючи сталий розвиток на різних рівнях. Серед таких вчених І. Горленко та Л. Руденко, які виділяють чотири типи модифікації: на рівні території, складових екосистем (природа, населення, господарство), екосистеми, держави. Ми вважаємо цей підхід досить логічним, оскільки забезпечення гармонійного розвитку відало не можливе без гармонізації на всіх рівнях.

Концепція сталого розвитку еволюціонувала і у ХХІ ст. мала значно глибше змістове навантаження. Ми вважаємо, що одним з важливих кроків у становленні Сталого розвитку стало прийняття Політичної декларації, прийнятої учасниками Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні, яка відбулася у Йоганнесбурзі 2002 року. У неї було підкреслено: "Глибокий вододіл, що поділяє людське суспільство на багатих і бідних та розрив між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, який весь час збільшується, створюють серйозну загрозу для процвітання, безпеки та стабільності світу". Цей розрив дуже актуальний, як для українського суспільства, якому притаманна відсутність потужного середнього класу населення. З іншого боку, розрив між рівнем економічного розвитку України і провідних країн світу за наявності природно-ресурсного потенціалу, який є передумовою розвитку процвітаючої економіки.

Підсумовуючи проведені дослідження трактування терміну «сталий розвиток зарубіжними та вітчизняними вченими слід виділити наступні (табл.1).

Отже, на нашу думку доцільно та необхідно трактувати сталий розвиток як системний збалансований процес взаємодії економічної, соціальної та екологічної складових на засадах рівноваги між потенціалом природи та вимогами людей усіх поколінь. При цьому доцільно використовувати інтегральний та системний підхід до характеристики сталого розвитку.

До головних чинників, що «створюють серйозну загрозу сталому розвитку наших народів», разом з економічними та екологічними можна віднести такі глобальні проблеми як «хронічний голод; недостатнє харчування; іноземна окупація; збройні конфлікти; проблеми, пов'язані з незаконними наркотиками; організована злочинність; корупція; стихійні лиха; незаконний обіг зброї; торгівля людьми; тероризм; нетерпимість та підбурювання до расової, етнічної, релігійної та іншої ненависті; ксенофобія а також ендемічні, заразні та хронічні хвороби, включно ВІЛ/СНІД, малярія й туберкульоз» [5].

У деяких країнах, на державному рівні зазначені чинники ігноруються, і поняття сталого розвитку нівелюється, адже наповнюється абсолютно іншим змістовним навантаженням. Так в Україні термін «сталий розвиток» часто вживають для означення лише неухильного зростання економічних показників країни, її регіонів, міст, сіл та окремих галузей економіки. Інколи до цього додають здійснення безсистемних заходів щодо збере-

ження довкілля та поліпшення санітарних умов проживання й праці людей. Таке тлумачення терміну розкритиковане Г. Дейлі і, на нашу думку, не відповідає основному задуму виникнення самої концепції сталого розвитку [11].

Таблиця 1.

Трактування визначення сталого розвитку

Г. Делай	– розвиток, при якому зростання не перевищує «пропускну» здатності навколишнього середовища, можна вважати соціально стійким;
Н. Глазовський	– багаторівнево-ієрархічно керований процес коеволюційного розвитку природи і суспільства (при масовій і усвідомленій участі населення), мета якого – забезпечити здорове, продуктивне життя в гармонії з природою нинішньому та майбутньому поколінням на основі охорони і збагачення культурної та природної спадщини;
М. Гузев	– форма соціально-економічного розвитку суспільства на базі пост-індустріальної моделі господарювання та вільної творчої праці з урахуванням інтересів сучасного та майбутніх поколінь і спрямування на досягнення високого рівня якості природного середовища життєдіяльності людини;
Т. Акімова	– така модель соціально-економічного розвитку, при якій досягається задоволення життєвих потреб нинішнього покоління людей без того, щоб майбутні покоління були б позбавлені такої можливості через вичерпання природних ресурсів і деградацію навколишнього середовища;
М. Замятіна	– сукупність соціальних і структурних економічних перетворень, які оптимізують економічні та соціальні блага, що перебувають у розпорядженні суспільства без загрози потенційним чи аналогічним благам у майбутньому;
Б. Данилишин,	– така система відносин суспільного виробництва, при якій досягається оптимальне співвідношення між економічним ростом, нормалізацією якісного стану природного середовища, ростом матеріальних і духовних потреб населення;
В. Шевчук	– процес гармонізації продуктивних сил, задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умови збереження та поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища, забезпечення рівноваги між потенціалом природи та вимогами людей усіх поколінь;
В. Прадун	– збалансований розвиток, тобто такий, що має збалансовану динамічну рівновагу між компонентами інтегрованої екосистеми;
З. Герасимчук	– процес забезпечення функціонування територіальної системи із заданими параметрами в певних умовах, протягом необхідного проміжку часу, що веде до гармонізації факторів виробництва та підвищення якості життя сучасних і наступних поколінь за умови збереження та поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища;

Джерела: [2, 3, 8, 11].

Вихідними умовами сталого розвитку, на нашу думку, можна визнати забезпечення:

- економічного розвитку, що підтримується на основі радикально модифікованої ринкової системи;
- природно-екологічної стійкості на базі теорії біотичної регуляції навколишнього середовища;
- тісної міжнародної співпраці та кооперації для досягнення цілей стійкого розвитку;
- стійкого соціального розвитку на основі принципу справедливості;
- екологізації суспільної свідомості, що ґрунтується на використанні системи освіти та засобів масової інформації.

У всіх вихідних умовах сталого розвитку йдеться про перехід від стихійності до керованості. Виходячи з цього, можна сформулювати модель сталого розвитку виходячи з таких основних положень:

- у центрі уваги мають бути люди та їх право на здорове й плідне життя в гармонії з природою; охорона довкілля повинна стати невіддільним компонентом процесу розвитку, що не може розглядатися окремо від іншого;
- задоволення потреб у розвитку й збереженні навколишнього середовища;
- розвиток і збереження довкілля має поширюватися не тільки на нинішнє, а й майбутнє покоління;
- зменшення розриву між життєвим рівнем у різних країнах та подолання бідності належить до найважливіших завдань світової спільноти;
- для досягнення стійкого розвитку держави слід вилучати або обмежувати моделі виробництва та споживання, які йому не сприяють[6].

У теперішній час еволюція ідей сталого розвитку призвела до того, що в галузі забезпечення економічних, екологічних та соціальних імперативів сталого розвитку системи світового господарства сучасні науковці виділяють п'ять основних стратегічних тенденцій:

1. Людство здатне надати розвитку стійкого і довгострокового характеру з тим, щоб він відповідав сьогоднішнім потребам людей, не залишаючи при цьому майбутні покоління можливості задовольняти свої потреби;

2. Існуючі обмеження в галузі експлуатації природних ресурсів відносні, вони пов'язані з нинішнім рівнем техніки і соціальних організацій, а також здатністю біосфери справлятися з наслідками людської діяльності;

3. Необхідно задовольнити елементарні потреби всіх людей і надати можливість реалізувати свої надії на більш благополучне життя, без чого стійкий і довгостроковий розвиток просто неможливий;

4. Слід узгодити спосіб життя тих, хто володіє більшими засобами (грошовими і матеріальними), з екологічними можливостями планети, зокрема щодо споживання енергії;

5. Розміри і темпи збільшення кількості населення повинні узгоджуватися із змінним продуктивним потенціалом глобальної екосистеми Землі.

Таким чином, серед основних чинників, що забезпечують сталий розвиток, можна виділити такі: екологічний – визначає умови й межі відновлення екологічних систем унаслідок їх експлуатації; економічний – передбачає формування економічної системи, гармонізованої з екологічним чинником розвитку; соціальний – утверджує право людини на високий життєвий рівень в умовах екологічної безпеки й благополуччя.

На нашу думку, саме корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) бізнесу є інструментом реалізації стратегії сталого розвитку, адже реалізація державних та Світових програм у цій галузі, тобто на глобальному та макро рівні не можлива без їх реалізації на мікрорівні. Саме тому, одним з напрямів нашого дослідження є аналіз зв'язку та впливу розвитку КСВ бізнесу з концепцією сталого розвитку світового господарства в цілому. Зміна філософії корпоративної соціальної відповідальності викликана зростанням її значення і впливу, на рівні втілення проєктів інноваційного розвитку, економічної стабільності, розвитку інфраструктури та інших факторів, які раніше мали визначальну роль у здійсненні господарської діяльності. Експерти і в теорії, і в практиці стверджують, що суспільство зацікавлене в тому, щоб кожна бізнес-структура набула статусу організації, орієнтованої на стійкий розвиток [7]. І щороку все більша кількість бізнес - організацій сприймає корпоративно-соціальну відповідальність, як бізнес стратегію стійкого розвитку. Підтвердженням цього є ініціювання проведення багатовекторних досліджень у сфері соціальної відповідальності, обговорення проблематики на рівні найавторитетніших ділових міждержавних та урядових заходів з залученням представників громадянського суспільства, урядовців, науковців та безпосередньо бізнесу. Ці заходи сприяли появі концепцій, які можна представити в послідовності їх появи та розвитку:

- базова концепція КСВ (1950-1970-ті рр.)
- концепція корпоративно-соціальної прийнятливості (1970-1990-ті рр.)
- концепція корпоративно-соціальної діяльності (1980-2000-ті рр.)

Перша концепція пов'язана з ім'ям Г. Боуена, який видавши монографію "Соціальна відповідальність бізнесмена", став родоначальником КСВ. У цій праці він висвітлив засади, рамки соціальної активності та напрямки розвитку КСВ. Соціальна відповідальність бізнесмена полягає в реалізації такої політики, прийнятті таких рішень або додержанні такої лінії поведінки, які б були бажані для цілей і цінностей суспільства [10].

Ще одним важливим дослідником цього періоду є К. Девіс, який розглянув суб'єкт господарювання, який відповідає за задоволення не тільки економічних, але й соціальних, психологічних та інших очікувань суспільства [12].

Таким чином після першого етапу, на якому було визначено суть, рівні, суб'єкти та напрями КСВ, почався другий етап, який характеризувався розробкою рекомендацій та технологій реалізації соціальної відповідальності. Серед дослідників цієї концепції слід згадати В. Фредерика, А. Керролла, С. Вартіка, Ф. Кохрена, Р. Акермана. Останній стверджував, що до тих пір, доки проблеми суспільства не вирішуватимуться з достатньою швидкістю, вони нагромаджуватимуться доти, поки унеможливлять функціонування компанії у традиційний для неї спосіб постачальника товарів і послуг [9]. При цьому виклики менеджменту - розвиток методів навчання та методів їх адаптації з метою забезпечення гнучкого і креативного підходу до задоволення суспільних проблем у міру їх визрівання. Це стало основою розгляду феномену корпоративно-соціальної сприйнятливості.

Втілення принципів корпоративно-соціальної відповідальності дозволяє забезпечити, в першу чергу, реалізацію соціальної складової сталого розвитку, з непрямым впливом на економічну і екологічну складові. І в той же час, у залежності від спеціалізації підприємства інколи спостерігається виставлення пріоритетів саме на користь екологічних програм, які забезпечують захист навколишнього середовища. У першу чергу це залежить від керівництва компанії, яке затверджує програми заходів в рамках своєї місії і актуальності проектів. При цьому, навіть одноразові акції та проекти є реальним втіленням кроків реалізації стратегії сталого розвитку на мікрорівні.

Слід зазначити, що у процесі реалізації концепції сталого розвитку змінюються уявлення про нього, а разом з тим і знання про природу, людину, її потреби та засоби їх задоволення. Це вимагає поетапного впровадження принципів цієї парадигми з урахуванням стану її основних складових.

Висновки. Аналіз існуючих точок зору зарубіжних і вітчизняних учених дозволив сформулювати сучасне розуміння сталого розвитку, як системи і процесу. Досліджено стан забезпечення традиційних складових, а саме економічної, екологічної, соціальної на рівні суспільства, держави, екосистеми та її елементів на сучасному етапі розвитку людства. Слід зазначити, що у процесі реалізації концепції сталого розвитку змінюються уявлення про нього, а разом з тим і знання про природу, людину, її потреби та засоби їх задоволення. Це вимагає поетапного впровадження принципів цієї парадигми з урахуванням стану її основних складових. Сьогодні Україна знаходиться на першому етапі, якому притаманне вирішення гострих економічних, екологічних, соціальних проблем, які створюють перешкоди до сталого розвитку. Серед яких процес деградації у природі і суспільстві, бідність, як соціальне явище, малорозвинений внутрішній ринок, відсутність єдності влади і суспільства. На даному етапі необхідно розробити і впровадити нову політику в галузі виховання і освіти, науки і технологій відповідно до принципів сталого розвитку. Для другого етапу реалізації концепції повинні реалізовуватися системні (функціональні та структурні) зміни в економіці, екологізації суспільно-економічних відносин, технологічне оновлення виробництва. Доведення до відповідності витрат ресурсів на одиницю кінцевої продукції та якості життя населення до провідних європейських країн. На третьому етапі Україна має розвиватися як повноправний член спільноти розвинених країн світу, які перейшли на засади сталого розвитку. Зроблено спробу аналізу взаємозв'язку концепції сталого розвитку та корпоративно-соціальної відповідальності, як інструменту її втілення на мікрорівні.

Література:

1. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста / В.И. Вернадский. – М. : Наука, 1988. – 522 с.
2. Герасимчук З.В. Екологічна безпека регіону: діагностика і механізм забезпечення: монографія / З.В. Герасимчук, А.О. Олексик; Луц. держ. техн. ун-т. – Луцьк : Надстир'я, 2007. – 280 с.
3. Данилишин Б.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко. – К. : РВПС України. – 1999. – 716 с.
4. Дейлі Г. Поза зростання. Економічна теорія сталого розвитку / Г.Дейлі; [пер. з англ.]. – К.: Інтелсфера, 2002. – 246 с.
5. Декларація та план виконання рішень Всесвітньої зустрічі на вищому рівні зі сталого розвитку. 26 серпня – 4 вересня 2002 року. Йоганнесбург, Південна Африка / Видання друге. – К.: ПРООН/МПВСР, 2007. – С.13.

6. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – К.: Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2012. – 72 с.
7. Колот. А.М. Сучасна філософія корпоративної соціальної відповідальності: еволюція поглядів / А.М. Колот // Україна: аспекти праці. – №8. – 2013. – С.3–17.
8. Прадун В.П. Економіко-екологічні основи сталого розвитку регіональних агропромислових комплексів: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук. : спец. 08.07.02. НАНУ. Об'єднаний інститут економіки / В.П. Прадун. – Л., 2005. – 41 с.
9. Ackerman R. W. - 1973, How companies respond to social demand / R. W. Ackerman// Harvard Business Review. -Vol.51(4).-P.88-89.
10. Bowen H. Social responsibilities of the businessmen / H. Bowen // Harper&Row. - N. Y.
11. Daly H.E. Beyond Growth : The Economics of Sustainable Development. – Boston, MA : Beacon Press, 1996. – 253 p.
12. Davis K. 1967. understanding the social responsibility puzzle: what does the businessmen owe to society/ K. Davis // Business Horizons - Vol. 10(4).-P.46-47.
13. Our Common Future / Report of the World Commission on Environment and Development. – United Nations, 1987. – 247 p.

Ярмоленко Ю.А., канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємства і менеджмента Академії труда, социальных отношений и туризма ФПУ

Генезис понятия «устойчивое развитие» и проявления концепции в современных условиях. В статье рассматривается вопрос возникновения концепции «Устойчивого развития». Проведен анализ генезиса понятия и рассмотрена его эволюция в зависимости от подходов к определению. Охарактеризованы основные составляющие: экономическая, социальная, экологическая, которые определяют реализацию концепции. Очерченно проблемы устойчивого развития в современных реалиях. Исследовано вопрос становления понятия «устойчивое развитие» и его проявления на микроуровне через категорию корпоративно социальной ответственности.

Ключевые слова: устойчивое развитие, корпоративно-социальная ответственность, системный подход, защита окружающей среды, социальная справедливость, принципы устойчивого развития.

Jarmolenko Y.O., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Economics of Enterprise and Management Chair, Academy of Labour, Social Relations and Tourism

The genesis of the concept of «sustainable development» and displays of the concept in modern conditions. This article deals with the problem of evolution of «sustainable development» concept. The analysis of the concept genesis is given as well as its evolution is considered depending on the approaches to the definition. The main component defining the implementation of the concept, such as economical, social, environmental are characterized. The problems of sustainable development in today's realities are outlined

The issue of the formation of the concept of «sustainable development» and its manifestation in micro level through category of corporate social responsibility is investigated.

Key words: sustainable development, corporate social responsibility, system approach, environmental protection, social justice, principles of sustainable development.